

УДК 159.9.072:338.48:379.85

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-1.36>

О. К. Любчук

доктор наук з державного управління,
кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Ю. В. Ярченко

кандидат історичних наук,
доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

С. В. Сахно

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ЯК СКЛАДНИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»

У статті розглянуто проблему професійної підготовки студентів спеціальності «туризм» як майбутніх фахівців у галузі туризму й майбутніх підприємців. Надано розуміння підприємця як соціального інноватора, творця нових організацій і підприємств. Констатовано підхід до розуміння підприємця як перетворюючого лідера. Представлено підхід до креативності особистості як до складника підприємницького потенціалу. У теоретичному аналізі особистісних якостей сучасного підприємця відзначено особливості мотивації, сприйняття економічних проблем, представлено його роль у розвитку економіки країни, специфіку лідерських якостей. На основі проведеного теоретичного аналізу зазначено особливості творчої особистості, до яких зараховано інтуїцію та бісоціації. Визначено різницю між асоціативним мисленням звичайної людини й бісоціативним мисленням творчої особистості. Відзначено, що звичайна асоціація об'єднує тільки ідеї, які знаходяться в одній площині рішення, а бісоціація – різні площини, матриці рішення. Показано розуміння креативної особистості. Представлено показники креативної особистості, до яких зараховано оригінальність, семантичну гнучкість, образну адаптивну гнучкість, здатність до загостреного сприймання недовіків і дискомфорту, допитливість, схильність до ризику, високий рівень розвитку уяви. Експериментальне дослідження складників особистісної креативності в студентів проводилося за допомогою методики Е. Туніка. Дослідження виявило недостатній вплив сучасного професійного навчання на формування високого й достатнього рівнів розвитку допитливості, схильності до ризику, уяви як складників креативності в студентів. Установлено необхідність дослідження динаміки розвитку креативності в студентів спеціальності «туризм». Відзначено необхідність упровадження інноваційних форм і методів навчання, евристичних методів і технологій для розвитку креативності як складника підприємницького потенціалу в студентів спеціальності «туризм». Наукова значущість роботи полягає в підході до креативності як складника підприємницького потенціалу фахівців з туризму.

Ключові слова: дослідження, креативність, підприємницький потенціал, фахівці з туризму, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Подальший розвиток української ринкової економіки потребує від населення України продуктивної наполегливої праці, прояву креативності, спрямованості свого творчого потенціалу особистості на розв'язання актуальних проблем у соціально-економічному розвитку країни, розвиток соціального інноваторства. Активізація уваги до питань креативності та творчого розвитку особливо важлива в перехідні моменти історії, оскільки творча енергія людей дає змогу долати всілякі труднощі, намічати нові

шляхи виходу із ситуації, що склалася. Тому одним із першочергових завдань сучасної професійної вищої освіти стає створення максимально сприятливих умов для розвитку креативності в студентів як складника підприємницького потенціалу в галузі туризму.

Проблема кадрової, особистісної підготовки фахівців розроблялася Л. Карамушкою, В. Лозницею, Л. Столяренко, В. Токаревою, С. Поважним, О. Урбановичем та ін.; аналіз вияву творчого потенціалу, креативності сту-

дентів проводився О. Клепиковим, І. Кучерявим, К. Помазан, М. Фетискіним, В. Шпалінським; стратегічні засади розвитку підприємництва в Україні та його підприємницького потенціалу розробляли Є. Бажин, Н. Бельська, О. Бойко, В. Дубровський, Ю. Єхануров, О. Любчук Д. Ляпін, С. Москвін, В. Посполітак, В. Цап та ін.

Проведений аналіз показав відсутність досліджень із проблеми становлення креативності в студентів спеціальності «туризм» як складника підприємницького потенціалу в процесі фахової підготовки у вищій школі.

Метою статті є з'ясування умов і факторів, необхідних у процесі фахової підготовки студентів спеціальності «туризм» для розвитку їхньої креативності як складника соціального інноваторства.

Виклад основного матеріалу. Формування інноваційних кадрів для різних секторів економіки, які спроможні реалізовувати свій творчий і креативний потенціал, ефективно працювати в змінних, нестандартних і кризових умовах, ставати соціальними інноваторами, стає першочерговим завданням фахової підготовки. Поняття «творчий потенціал» широко використовується як у науці, так і в повсякденному житті. Сутність поняття «потенціал» в основному пов'язують з усвідомленням діяльносного початку буття індивіда, під яким розуміється сила, здібність, потенціальні можливості, душевна енергія. Потенціал фіксує суперечність, джерело саморозвитку певного явища, яке реалізує себе зовні, актуалізуючись. Потенціал – це властивість будь-якого організму, до того ж не тільки живого [2]. Сьогодні не існує однозначності в розумінні творчого потенціалу.

Творчі фахівці відрізняються від нетворчих тим, що більш адекватно можуть сприймати реальність і передбачати рух, у якому може розвиватися та або інша потреба. Згідно з дослідженням В. Комаровської, мотивація підприємця ґрунтується на прагненні до економічної незалежності й опори на власні сили; підприємець не боїться «забруднити руки брудною роботою», може замінити власних працівників; схоплює сутність справи, а не структуру управління; звертає увагу передусім на технології й ринки; вважає за краще скромний ризик, оснований на розрахунку, готовий інвестувати великі суми, але якщо вони дають віддачу; найвище цінує свою незалежність, не звертає особливий уваги на символи й аксесуари своєї діяльності; невдачі для нього – уроки; орієнтується на свою власну думку; і, нарешті, цілком віддає себе справі [3].

Згідно з Й. Шумпетером, підприємець – це рушійна сила економіки. Енергія й воля підприємця приводять в рух інвестиційний цикл, дають змогу досягати висот технічного прогресу, відроджувати занедбану економіку. Звичайно, підприємець зустрічає протидію з боку навколиш-

нього середовища. Він упроваджує новинки, але «новинки в економіці, як правило, впроваджуються не після того, як спочатку у споживача стихійно виникнуть нові потреби ..., а лише тоді, коли саме виробництво прищепить споживачам нові потреби» [5, с. 295].

Підприємець, подібно винахіднику, діє в умовах високої невизначеності. Якщо перед винахідником або ученим стоїть завдання знайти новий принцип, ідею, конструкцію, то підприємець часто вже знає нову ідею або принцип, але не вони є його творінням. Підприємець створює організацію, яка є унікальним синтезом нових ідей, технологій, людей, матеріальних ресурсів, яка виробляє новий товар або послугу, має високий попит на ринку. Підприємець – творець професійних організацій, творець нових професій і робочих посад. Він – соціальний інноватор. Створюючи нові організації, підприємці справляють потужний вплив не лише на господарську сферу, а й на все суспільне життя [5, с. 297].

З позицій інноваційного менеджменту підприємця – перетворюючий лідер, на відміну від лідера нормативного. Чітких меж між підприємцями й менеджерами інколи не існує. Дві ці фігури можуть бути представлені в одній особі в малому бізнесі. Крім того, є проміжна фігура – інтрапренер або «внутрішній підприємець», який володіє тим же комплексом якостей, що й підприємець.

У багатьох розвинених країнах світу проводиться державна політика на вияв і підтримку обдарованих, талановитих дітей і молодих людей, розроблюється система виховання й підтримки талантів у кожному віковому періоді, в тому числі й у студентські роки. Для розкриття творчого потенціалу студентами дуже важливим фактором є організація навчально-професійної діяльності у вищому навчальному закладі. Здібності та здатності, що розглядаються в структурі творчого потенціалу особистості, формуються й виявляються лише в діяльності. Креативність особистості розуміють як здатність до розумових перетворень і творчості [5, с. 280].

Найважливішим показником вияву творчого потенціалу особистості є нове, що з'являється не тільки в результаті праці, пізнавальної діяльності, а й у процесі, підходах, ставленні, засобах, методах тощо. Різноманітність творчого потенціалу й активності особистості залежить від її творчих нововведень. Будь-яка творчість вимагає великих знань, умінь і навичок. Але весь парадокс у тім, що у творчості важливі не ці самі знання, уміння й навички, а можливість з їх допомогою добувати нові ідеї, нові думки, нові підходи та рішення. Володіючи часто приблизно однаковим рівнем знань, умінь і навичок у галузі бізнесу, дві різні людини можуть одержати непорівнянні за своєю ефективністю результати: один із них виявляється

на вершині успіху, а інший відомий лише як гарний професіонал у колі людей, які близько знають його.

Дослідження матеріалів щодо шестисот видатних письменників, архітекторів, математиків, фізиків, представників технічних наук, проведені Інститутом вивчення й оцінювання особистості при Каліфорнійському університеті в Берклі, показали, що творчі особистості порівняно з менш творчими відрізняються великими розумовими здібностями, бажанням експериментувати й накопичувати новий досвід, волею внутрішніх самообмежень, естетичною вразливістю, гнучкістю й незалежністю мислення та дій, високою творчою енергією, здатністю концентрувати свої творчі зусилля, прагненням до вирішення все більш складних проблем.

У психологічній літературі з проблем творчості існують довгі переліки якостей творчої особистості: висока здатність проникнення в потреби інших людей; висока здатність до дій, що виходять за рамки звичайних природних явищ; здатність уселяти віру у свої сили тим, хто з ним спілкується, виявляти співпереживання, інтуїцію, дружлюбність, оптимізм; здатність вирішувати конфлікти там, де вони не мають логічного рішення; наявність почуття прийдешнього; яскраве уявлення того, що буде; здатність до трансцендентальної медитації і досягнення просвітління й самореалізації [5, с. 287–288].

Важливою особливістю творчих особистостей, на відміну від тих, хто тільки здатний засвоювати знання й виконувати звичну, добре вивчену діяльність, полягає в тім, що вони набагато частіше звертаються до своєї інтуїції. Дуже часто, говорячи про вирішення проблеми та віднайдення творчого рішення, психологи вказують на бісоціації. Якщо звичайна асоціація об'єднує лише ідеї, що знаходяться в одній площині (в одній матриці рішення), то бісоціація об'єднує різні матриці, тобто в кінцевому підсумку поєднує різні площини існування творчості. Приблизно таку бісоціацію, згідно з А. Глузман, О. Куліш, можемо побачити й у багатьох творчих рішеннях у сфері бізнесу й комерції. Наприклад, створення в Америці автомобільних кінотеатрів, коли, не виходячи з автомобіля, можна водночас пообідати й подивитися кінофільм, котрий демонструється на автостоянці на великому екрані [1].

Основними показниками прояву креативної особистості визначають оригінальність, семантичну гнучкість, образну, адаптивну гнучкість, здатність до загостреного сприймання недоліків, дискомфорту. Закордонні дослідники креативність особистості пов'язують із проявом наявних особистісних якостей, таких як допитливість, схильність до ризику, високий рівень розвитку уяви. Креативність є повною протилежністю шаблон-

ного мислення, яке проявляється в обмеженості вибору та пошуку можливих рішень і тенденцій, однаковому підході до вирішення різних проблем. Завдяки креативності особистість здатна знаходити навіть оригінальні рішення для буденних проблем. У реальних життєвих умовах себе проявляють лише ті обдаровані особистості, які вже змогли певною мірою реалізувати свої природні можливості в чомусь [5, с. 282]. Тому в процесі підготовки нової генерації фахівців з туризму необхідно створювати оптимальні умови як для самопізнання, так і для саморозвитку складників креативності особистості студентів.

Вивчення складників особистісної креативності проводилося за допомогою методики Е. Туніка. Ця методика дає змогу вивчити складники креативності, а саме: схильність до ризику, допитливість та уяву. Вивчення схильності до ризику в студентів молодших курсів спеціальності «туризм» показало таке: достатній рівень виявлено в 37% студентів, низький рівень – у 7% студентів. У процесі дослідження рівня розвитку допитливості в студентів виявлено дуже низький рівень – у 7% студентів, достатній рівень – у 43% студентів. Критерій складності означає розв'язання різного рівня складності завдань, які здатний вирішувати студент. Аналіз отриманих результатів показав, що достатній рівень для розв'язання складних завдань показали 10% студентів. Розвиток уяви має особливе значення для творчої професійної діяльності. Достатній рівень розвитку уяви виявлено лише в 13% студентів, що вказує на необхідність розвитку уяви як складника креативної особистості в процесі професійного навчання.

Уважаємо, що в навчальному процесі, крім репродуктивного та алгоритмічно-дійового рівнів засвоєння матеріалу, необхідно більше уваги приділяти й творчому рівню для підсилення зацікавленості навчанням, мотивації студентів та активізації розумово-пошукової діяльності. Навіть поверховий аналіз сучасної вищої свідчить, що вона не надає належного значення операційній стороні навчання, увагу акцентують лише на його змісті, тобто й досі вища школа дає студентам значний обсяг готових знань, але не вчить належною мірою доходити самостійних висновків та узагальнень на базі цих знань, тобто проектувати нововведення в навчання й учіння відповідно до ринкових відносин у державі [4]. Для викладачів вищої школи важливим є розвиток умінь використовувати евристичні методики на заняттях зі студентами, зокрема ставити перед ними нові творчі завдання, застосовувати в навчально-пізнавальній діяльності нові евристичні техніки, а також створювати умови в процесі практичної підготовки для вияву та розвитку дивергентного мислення, креативності, реалізації їхнього творчого особистісного потенціалу.

Висновки. Перехід розвинених країн світу до постіндустріального виробництва потребує нової генерації кадрів, здатних до творчості й інноваторства, що потребує нових підходів до їхньої професійної підготовки. Дослідження показало необхідність вивчення динаміки в розвитку креативності як складника підприємницького потенціалу студентів спеціальності «туризм» у процесі професійного навчання та виявлення інноваційних форм і методів навчання, здатних забезпечити її розвиток. Емпіричне дослідження виявило необхідність процесу розширення проблематики самостійної роботи майбутніх фахівців з туризму, проведення консультативної роботи й упровадження додаткової освіти з проблем креативного та інноваційного фахового становлення особистості студентів спеціальності «туризм», розвитку їхнього підприємницького потенціалу, особистісної готовності до відкриття власної справи. Крім того, дослідження дало змогу з'ясувати, що розвиток креативності як складника підприємницького потенціалу туристських кадрів потребує оновлення змісту професійної освіти, її варіативної частини, впровадження інноваційних психолого-педагогічних концепцій і технологій, урахування краєвого вітчизняного та світового досвіду.

Література:

1. Глузман А.В., Кулиш О.И. Психология управленческого творчества. Как научиться принимать оригинальные решения. *Психологічні аспекти інновацій в економіці*: хрестоматія: навчально-методичний посібник / уклад. О.К. Любчук. Донецьк : ВІК, 2006. С. 51–63.
2. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.
3. КомарЮ.М., Поважний О.С., Комар С.Ю. Основи навчання студента : навчально-методичний посібник : у 4 кн. / за заг. ред. д. е. н., проф. В.В. Дорофійенка. 2-ге вид., доповн. Донецьк : ДонДУУ, 2006. Кн. 1 : Самоуправління навчанням : анотований конспект лекцій : у 2 ч. Ч. 1. 313 с.
4. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / З.Н. Курлянд та ін. 3-є вид., перероб., доповн. Київ : Знання, 2007. 495 с.
5. Творчий розвиток суб'єктів управління: концептуальні засади та практика : монографія / О.С. Поважний та ін. Донецьк : СПД Куприянов В.С., 2010. 348 с.

Liubchuk O. K., Yarchenko Yu. V., Sakhno S. V. The issue of developing creativity as a component of entrepreneurship potential of students of the specialty of tourism

The article deals with the problem of professional training of students of the specialty "tourism" as future specialists in the field of tourism, and future entrepreneurs. Provided understanding of the entrepreneur as a social innovator, creator of new organizations and businesses. The approach to understanding the entrepreneur as a transformative leader is also stated. The approach to the creativity of the individual as a component of entrepreneurial potential is presented. In the theoretical analysis of the personal qualities of a modern entrepreneur features of motivation, perception of economic problems, his role in the development of the economy of the country, the specificity of leadership qualities. On the basis of the theoretical analysis, the peculiarities of the creative personality, which include intuition and dissociation, are indicated. The difference between the associative thinking of an ordinary person and the non-associative thinking of a creative personality is determined. It is noted that the ordinary association combines only ideas that are in the same plane of the solution, and the association combines the different planes, the decision matrix. The understanding of creative personality is shown. Indicators of creative personality are presented, which include: originality, semantic flexibility, imaginative adaptive flexibility, ability to sharpen the perception of defects and discomfort, curiosity, risk aversion, high level of imagination development. An experimental study of the components of personal creativity in students was carried out using the method of E. Tunic. The conducted research revealed insufficient influence of modern vocational training on formation of high and sufficient levels of development of curiosity, propensity to risk, imagination as components of creativity in students. The necessity to study the dynamics of creativity development in students of the specialty "tourism" is revealed. The necessity of introducing innovative forms and methods of teaching, heuristic methods and technologies for the development of creativity as a component of entrepreneurial potential among students of the specialty "tourism" was noted. The scientific importance of the work lies in the approach to creativity as a component of the entrepreneurial potential of tourism professionals.

Key words: research, creativity, entrepreneurial potential, tourism specialists, training.